

V PROSLAVO STOLETNICE PANA TADEUSZA

ŽIVLJENJE IN SVET

STEV. 3.

V LJUBLJANI, 22. JULIJA 1934.

KNJIGA 16.

TYTIN

ELO JUSTIN

ADAM MICKIEWICZ (lesorez).

ADAM MICKIEWICZ

ORIS NJEGOVEGA ŽIVLJENJA IN DELA

PROF. STANKO BUNC

Spričo bližajočega se II. mednarodnega kongresa slavistov, ki se bo vršil septembra meseca v Varšavi in bo združen s proslavo stoletnice izida poljske narodne epopeje, Mickiewiczovega Pana Tadeusza, si hočemo ogledati to jubilejno delo in njega pesnika.

Poljsko slovstvo, katerega začetki segajo v 13. stol., beleži za svojo prvo umetno pesem himno »Bogurodzica«, ki je zmago- nosno donela 1420 pri Grunwaldu in ki so jo peli 1444 poljski junaki pod Varno. Pravo narodno književnost pa sta prinesla šele reformacija (kalvinist N. Rey) in protireformacija (slavni govornik P. Skarga), v humanizmu pa doseže svojo zlato dobo (prvi pesnik J. Kochanowski). V splošnem narodnem in državnem propadanju v 18. stol. propade tudi slovstvo. Pod vplivom Francozov pa je preustrojila in narod duhovno zedinila šele romantika, ko ji je stopil na čelo poet-prerok, največji pesnik slovanskega rodu — Mickiewicz.

Adam Mickiewicz (čitaj: Mickijévič), največji poljski pesnik, se je porodil na božični večer l. 1798 v vasi Zaošu na Litvi od očeta advokata Nikolaja in matere Barbare r. Majevske. Otroška leta je preživel nekaj v Zaošu, nekaj pa v bližnjem Novogrodsku, prastarem, a siromašnem litevskem mestecu, kamor so se preselili starši po smrti najmlajšega sina. V Novogrodsku je hodil v šolo oo. dominikancev. Ni se učil slabo, toda med najboljšje učence se ni prišteval.

Dva dogodka sta rano močno razgibala njegovo otroško fantazijo. Požar, ki je nastal v mestecu in uničil več hiš ter cerkev, se je globoko dojmil dvanaestletnega dečka in ga vzpodbudil, da je napisal odo o požaru — in to so bili njegovi prvi verzi. Najvažnejši doživljaj v deških letih pa je bil prehod napoleonskih vojsk preko Litve na Moskvo in njih povratek. Tedaj je izgubil očeta.

L. 1815. je dovršil dominikansko šolo in odšel na vseučilišče v Vilno (današnji Uniwersytet Stefana Batorego), ki je slovelo po znamenitih profesorjih, n. pr. bratih Śniadeckih, Lelevelu, Borovskem i. dr. V Vilnu se je izobraževal v klasičnem jezikoslovju in materinem jeziku, obenem pa mnogo čital in pisal verze ter 1818 objavil v »Tygodniku Wi-

PROF. STANKO BUNC

leńskim« prvo tiskano pesem: Zima v mestu.

Po štirih letih bivanja v Vilnu so ga imenovali za gimnazijskega profesorja v bližnje litevsko mesto Kovno (današnje glavno mesto svobodne litevske republike Kaunas). L. 1820. mu je umrla mati, nekaj mesecev nato pa ga je zadela nova, še večja nesreča: omožila se je Marila Vereščakovna, ki jo je pesnik že nekaj let nesmrtno ljubil. Obenem je nevarno zbolel, se z zamudo vrnil na službeno mesto in prišel ob naklonjenost pri nadrejenih oblasteh.

Pod vplivom teh usodnih dogodkov je zapadel v tako težko duševno stanje, da ga je že mučila misel na samomor. Tedaj je napisal Mornarja (žeglarz). V tej dobi stopnjevanje občutljivosti, razgibanih čustev in razpaljene domišljije je mnogo pisal in ustvarjal dobra dela, dela drugačnega značaja kot doslej: iz

klasicističnega poeta je postal romantični pesnik. Med 1819 in 1821 nastale pesmi je izdal v dveh zvezkih (Balade in romance 1822, Gražina in Dedi 1823), ki značita začetek nove dobe v razvoju poljskega umetnega pesništva in nastop nove struje — romantike.

Tako se končuje mladeniška doba v življenju in ustvarjanju našega poeta. Življenje je bilo po večini svetlo — otroška leta imenuje sam »angelska« — temna točka je le izguba v ljubezni. Razum se je ubistril, domišljija bujno razvila, značaj izklesal. Zaradi teh svojstev, ki so pesnika gnala v ekstreme, je vzrastle prvovrstni pesnik in reformator poljske umetne pesmi. Važnejša dela iz te dobe so: Balade, Gražina, Dedi in Oda na mladost.

Od balad naj omenim le najlepšo Šwitezianko (šfitežanko). Dva zaljubljenca sta hodila skoro vsak dan na sprehod pod macesne. Mladenič je bil domač logar, kdo je ona, pa ni niti ljubljeni vedel. Ko je minilo leto in dan, jo je vprašal po njenih starših in jo zaprosil za roko; ona je tedaj zahtevala prisego zvestobe in ko ji jo je dal, ga je opomnila, naj čuva prisego, kajti kdor jo prelomi, gorje njegovi zli duši. Po teh besedah zbeži in logar zaman hiti za njo. Ko se ves strti vrača ob jezeru, skoči iz vode devica in ga začne vabiti k sebi z vsemi svojimi zapeljivimi čari. Logar je pozabil svojo ljubljenko, skočil za čarodejko, tedaj pa je izginil čar in v devici je spoznal dekle izpod macesnov. Njena kletev se je izvršila: telo logarja pogoltne zemlja, duša pa mora tisoč let bloditi pod macesni in trpeti peklenske muke.

Ta balada je vsebinsko in oblikovno dovršena. Misel vodilna je, da je treba zvesto čuvati dano prisego ljubezni, sicer zadene nevernega stroga kazen. Tu je mislil poet na Marilo, samo da se je v resnici izneverila ona.

Podobnih balad, ki imajo snov iz narodnega izročila, ljudske vere v nadnaravne sile, povodna bitja, je še vse polno. Te balade so v poljski poeziji prve; ob izidu so bile nezaslišana novost: stari so jih s studom in z zgražanjem zavračali, mladi pa z entuziazmom čitali in jih posnemali (n. pr. Witwicki, Odyniec, Chodźko).

Gražina je poetična povest iz litevske zgodovine ob koncu 14. stol. Opeva domojubno junaško vojno dejanje, ki ga je izvršila v čast Litve v dobi medsebojnih bojov med litevskimi vitezi in njih

skupnim sovražnikom, nemškimi križarji, energična kneginja Gražina, žena kneza Litavora. To poemo je uporabil mladi litevski pesnik K. Inozura za libreto prve litevske opere, ki so jo pred nekaj meseci peli v Kovnu (glej mojo beležko v »Slovenču«, 12. oktobra 1933).

Ime Dedi (Dziady) označa ljudski običaj, podedovani iz paganskih časov, ki ga je litevsko ljudstvo še za Mickiewiczovih časov kljub cerkvenim prepovedim prirejalo enkrat v letu na pokopališčih v spomin umrlih, verujoč, da prihajajo na to slavo duhovi prednikov-dedov. Mickiewicz je predstavil ta praznik v vrsti postav, ki prihajajo z onega sveta, v glavnem junaku Gustavu pa naslikal samega sebe in upodobil svojo izgubljeno ljubezen do Marile, ki ga je zavrgla: preubog se ji je zdel, a ona je hrepenela po zlatu, zato ji želi:

naj se vse, česar se dotakne, prelije v zlato; kamorkoli položiš srce in usta, poljubuj, objemaj mrzlo zlato! — — —
Ubila si me, zapeljivka! Nebo te kaznuj! Samo jaz — — —?

V gori imenovanih zvezkih pa ni krasne Ode na mladost (Oda do młodości), ki jo je poet napisal že pred izdajo poezij (l. 1820.) in jo poslal iz Kovna prijateljem v Vilno, kjer je v številnih prepisih krožila med občinstvom. V Odi oglašja hrepenenje in ideale kroga svojih prijateljev, filaretov, proslavljač moč, ki leži v skupnem delu, v ljubezni in prijateljstvu. Za vse čase ostane ta pesem dovršeni izraz vere v lastne sile, v energijo, v mogočni polet navzgor, izraz žrtvovanja za občno blaginjo, a obenem izraz mladostne bujnosti.

L. 1823. se je Mickiewicz ponovno mudil v Vilnu in se često shajal s krogom vrstnikov, ki so tvorili tajno patriotsko društvo filomatov in filaretov, katerih geslo je bilo: domovina, znanost, čednost. Vodil jih je Tomaž Zan. To akademsko društvo je vzbudilo sum ruske vlade; zaprli so več članov in med njimi tudi Mickiewicza. Šest mesecev je bil v preiskovalnem zaporu, nato pa po nadaljnjih šestih mesecih, prebitih na svobodi, obsojen na življenje v daljni Rusiji. Jeseni 1824 je Adam zapustil rodno in ljubljenko Litvo — za vedno.

V prognanstvu je bival v Petrogradu, Odesi in Moskvi, kjer se je jeseni 1826 seznanil s Puškinom. Iz Odesa, kjer je s posebno vnemo prebiral Petrarko, je na-

redil izlet na polotok Krim, katerega krasote gorske narave in privide ugasle preteklosti opeva v slavnih Krimskih sonetih, izišlih 1826.

V Moskvi je napisal poetično povest Konrad Wallenrod, katere dejanje sloni podobno kot v Gražini na srednjeveški poljsko-litevski zgodovini. Pesnik opeva vojne nemških križarjev z Litevci, misli pa v resnici le na boje, ki jih bijejo premagani Poljaki z Rusi. Kdor reši svojo domovino, sme uporabiti vsako sredstvo, tudi nepošteno, vse sme prodati, tudi svojo čast. Wallenrod pu-

baladi »Ritter Toggenburg«, katere junak ne more pozabiti ljubljene, ki ga je odbila in se nato zaprla za samostanske zidove.

Z Wallenrodom se je pesnik poslovil od ljubezni do ženske in opeval še samo ljubezen do domovine.

Pod konec maja 1829 je dobil Mickiewicz od ruske vlade dovoljenje za odhod v tujino in zapustil Rusijo za vselej. Odšel je v Nemce, bival dlje časa v Berlinu, Draždanih, Karlsbadu in Wei-

POGLED NA VILNO

sti vse: svojo ljubljeno ženo, vso osebno srečo, stopi nepoznan v viteški red, se povzpne v njem s svojo marljivostjo do časti velikega mojstra, a potem na vojnem pohodu nad Litvo uniči vso križarsko vojsko, da se maščuje kot Litvanec nad krivicami, ki so jih storili Nemci Litevcem. Vodilna ideja te krasne pesnitve je misel, da je človek dolžan posvetiti za domovino vso osebno srečo in življenje in še več: človek je iz ljubezni do domovine zmožen celo izdajstva, ki pa nikdar ne vodi do srečnega cilja. Te misli nas nehotе spominjajo nazorov Machiavelijevega Vladarja.

Neizmerna ljubezen viteza Konrada do žene Aldone ima nekaj sličnosti z ono v Prešernovem sonetu »Velika, Togenburg, bila je mera...« in v Schillerjevi

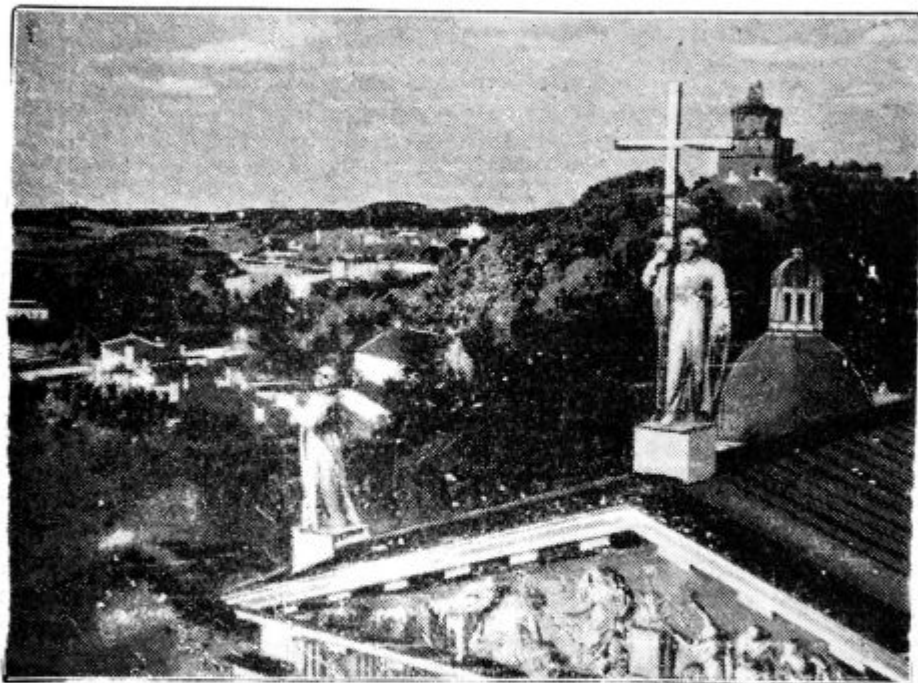
maru, kjer se je udeležil slavnosti 80 letnice rojstva Goetheja. Zimo je prebil v Rimu, poletje pa v Švici in se v Ženevi spoznal z rojakom Krasińskim, poznejšim slavnim pisateljem. Nastopno zimo je bil zopet v Rimu. Tu ga je 1830 dohitela vest o ustaji v domovini in nemudoma je odhitel v Veliko kneževino poznanjsko z namero, da prekorači prusko mejo in se osebno udeleži upora; a preko meje ga niso pustili. Čakal je nestrpno konca. Ko je po nesrečni novembrski ustaji zapustila 1831 emigracija očetno zemljo in hitela preko Draždan v Francijo, se ji je priključil Mickiewicz in se 1832 naselil v Parizu.

V Parizu je dobil med emigranti mnogo znancev, a se jim kmalu odtujil, ker so se med seboj prepirali in drug dru-

gega sumničili zaradi zadnjih vojnih neuspehov. Srečal se je tudi z mladim Slowackim, a se kaj hitro z njim razstal; bila sta si po veku in značaju neenaka. Mickiewicz se je obdal z majhnim, izbranim krogom srčnih prijateljev, se 1834 oženil s Celino Šimanovsko, živel srečne dni in mnogo pisal, hitro delal, a vse usmerjal k enem cilju — zoper tlačiteljico Poljakov Rusijo.

Pisal je v biblijskem stilu Knjige poljskega naroda in poljske

in mučeništvu za domovino. To delo je drama naroda, najmogočnejši pesniški umotvor trpljenja za domovino, proslava boja v imenu svobode in za svobodo narodov, z brezdušno in zaslepljeno tiranijo carizma, ovenčanje globoke vere v vpliv nevidnega duhovnega sveta na človeške misli in dejanja. Tu se prvič jasno primerja trpljenje poljskega naroda z mukami Kristusa. Poljska je — po Mickiewiczu — izvoljeni narod, Mesija narodov. Njen propad ni bila kazen,

MOTIV IZ VILNA

emigracije (romarjev), ki slikajo tlačitelje človeške svobode od začetka sveta do križanja Poljske. Te knjige so kašipot za prihodnost, nosijo evangeliško uteho in nauk, pozivajo narod k delu za moralni preporod in vlivajo vero v vstajenje Poljske.

Izdal je III. del Dedov, v katerem se junak prejšnjih delov obupani Gustav zameni z drzno ponosnim Konradom, ki ne misli več o ljubezni do ženske, ampak razmišlja samo o ljubezni do domovine. V tem vseskozi patriotičnem delu slika globoko premišljeno in modro življenje in delovanje filaretov in trpljenje zaprtih in obsojenih članov v procesu iz l. 1824. So to pesnikovi spomini, obenem odlomek nameravane zgodovine o preganjanju, zasledovanju, trpljenju

ampak žrtev za krivice drugih narodov. Te knjige so postale »narodni evangelijski« in rodile posebno duševno strujo — meščanizem.

Tedaj se je Mickiewicz dvignil kot etični genij in moralni voditelj svojega naroda med evropske duševne prvake in napisal svoj najboljši umotvor in najslavnejše delo poljskega slovstva — *Panna Tadeusza*. (O »Panu Tadeuszu« glej poseben jubilejni članek!)

Svoje bivanje v Parizu je Mickiewicz prekinil za nekaj časa, ko je bil profesor za latinščino na univerzi v Lausani v Švici. Vrnivši se v Pariz 1840, je postal profesor za slovanske literature v Collège de France, kjer je imel s predavanji izreden uspeh in vzbudil ogrom-

no zanimanje ne samo med poljsko emigracijo, ampak v pariškem kulturnem svetu sploh.

L. 1841. se je pojavil pri Mickiewiczu Litvin Andrej Towiański, ki se je imel za novega apostola, oznanjajoč novo dobo v razvoju krščanstva in skorajšnje vrnitev emigrantov v domovino. Ta čudovito sugestivni mož je obsenčil pesnika, ki mu je verjel, se pridružil njegovi misiji in jo propagiral. L. 1843. je po izgonu Towiańskiego, v katerega nauku je Cerkev videla novo herezijo, spremenil svoja predavanja na kurze o towjanizmu, kar je imelo za posledico, da se je moral odreči stolici.

Tedaj so nastopili za pesnika dnevi, polni skrbi in brig in često je celo trpel bedo. Za Napoleona III. je dobil slabo plačano službo knjižničarja v vojnem arzenalu. V revolucijskem letu 1848. je odhitel v Italijo formirat poljsko legijo, ki naj bi vdrla v Avstrijo. Ker se to ni dalo izvesti, se je vrnil v Pariz in ustanovil list »La Tribune des peuples« (Tribuna narodov), posvečen vprašanju svobode narodov. Med krmsko vojno so ga 1855 poslali v politični misiji na vzhod, da sformira poljsko legijo, a v Carigradu je naglo zbolel in 26. novembra 1855 umrl. Pokopali so ga najprej poleg njegove malo prej umrle žene na pokopališču v Montmorency v okolici Pariza, 1890 pa so njegove zemske ostanke izkopali, prepeljali v domovino in položili v kripto katedrale na Vavelu v Krakovu, kjer je našel med poljskimi kralji tiho, a častno počivališče duševni voditelj, pravi duhovni vladar poljskega naroda — Adam Mickiewicz.

Poljska romantika, ki jo je ustvaril Mickiewicz, najbolj cvete v Parizu, karakterizira pa jo: »čuvstvo — ljubezen do domovine, junaki — mučenci za narodno stvar, vodilna ideja — mesianstvo, da je Poljska kot Kristus šla začasno v grob, da reši druge narode in sama vstane v slavi.« Med Poljaki ima romantika še posebno vsebino: je silno spojena z domoljubjem, ki izvira iz občutka narodnega trpljenja. Zveze poljske književnosti z drugimi slovanskimi so bile tedaj najkrepkejše.

Mickiewicz se odlikuje kot človek po čistem, plemenitem in človekoljubnem značaju, kot državljani je strastno ljubil svojo domovino in vselej stavljaj občo blaginjo nad osebne in družinske koristi, kot pesnik je Mickiewicz prvovrsten genij, največji poljski pesnik, mojster materine besede, ustvaritelj narodne epopeje, eden izmed velikih svetovnih pesnikov, ki je ustvaril Poljakom novo literaturo in jo pomagal graditi pri drugih Slovanih. Poljaki ga ljubijo in govore s svetim čuvstvom o njem, ki je v svoja dela zajel ves narod, vsa minula in prihodnja pokolenja, najbolj občutil in najlepše opeval njih zemljo, njih mišljenje, čuvstvovanje, veselje in bolečine. Mickiewicz je vseskozi narodni pesnik-prerok, jasnovidec: vse boli in trpljenje svojega naroda je pretrpel tudi sam v svoji duši, iz življenja naroda črpa pesniško silo, zanj dela, njemu kaže pota v prihodnost, ljubi ga do brezumja, narod pa nahaja v njem samega sebe. Zato je zaslužil, da počiva med onimi, katerim je narod preko mnogo stoletij izročal to, kar jim je bilo najdražje: kraljevo kruno in žezlo.

VARŠAVA, POGLED Z VISLE

P A N T A D E U S Z

BESEDE V PROSLAVO NJEGOVE STOLETNICE

Po neuspeli novembrski ustaji l. 1830. je številna poljska emigracija, ki se je trumoma zatekla v Pariz, živela v bolesi, žalosti in domotožju, a iz razburjenosti in v vedni misli na zadnjo nesrečo začela sumničiti razne vodilne osebe zaradi neuspehov in jih obkladala z obdolžitvami. Mickiewicz, ki se je držal nekoliko ob strani, je mogel mirno pregledati ves obseg poraza in dometi žalostni položaj emigracije; čutil je, da je potreba nujnega zdravlila. L. 1832. je v Knjigah poljskega naroda in poljske emigracije poslal rojakom neštevito nasvetov, kot n. pr.:

Z vero in ljubeznijo naj pllove emigrantski čoln.

Ne iščite trmasto napak in grehov v minulosti.

Kolikor dvignete in poboljšate svoje duše, toliko podprete svoje pravice in povečate svoje meje.

ADAM MICKIEWICZ (lesorez E. Justina)

Take in še mnogo drugih modrih naukov je dajal emigrantom, ki so čitali Knjige s solzami v očeh in jih priznavali za »narodni evangelij«, iz njih pa niso črpali tistega nauka, ki jim ga je polagal na srce Mickiewicz; — prepiri med njimi niso prenehali. Sam, ki je vse delal za narod, a nikdar mislil o sebi, se je žalostil in misli so mu začele uhati v pretekile čase in mu vzbujale spomine na one davne, lepe trenutke, ki so mu potekali na rodni zemlji. Čim bolj je hrepenel po tej zemlji in čim bolj je razmišljal o tem, kar je izgubil za vedno, tem živeje se mu je zarisovala slika prečudnega očetnega kraja, pred očmi so mu vstajale žive podobe iz litevskih selšč, vsa ona mnogoličnost življenja, ki jo je gledal in doživljal v svojem »selškem, angelskem« detinstvu.

Sčasoma je začel te podobe, ki jih obseva pomladno sonce, preveva rodni veter in navdaja vonj domačih lok in gozdov, skladati v celoto. Nameraval je napisati seljanko (idilo) iz življenja tihe litevske vasi, a snov se je med pisanjem vedno bolj grmadila, dokler ni iz skromne idile vzrastel ep, ki je zajel vse življenje naroda, njegove šege in običaje, njega misli in hrepenenje, vso poljsko dušo. Nastal je —

PAN TADEUSZ
(Gospod Tadej).

Prve vesti o pisanju Pana Tadeusza imamo iz decembra 1832, zaradi dela pa segajo v 1831, ko je bival pesnik na Poznanjskem. V osmih mesecih neprestanega dela — vmes so nastopili razni premori zaradi nujnih poslov — je nastal ep z nad 10.000 verzli. Delo je bilo končano v februarju 1834, v aprilu je šlo v tiskarno in pod konec junija 1834 je izšlo v 3000 izvodih v Parizu, v dveh snopičih s portretom avtorja iz 1829.

Gradivo je našel v zgodovini poljsko-litevski iz prvih desetletij 19. stol. Drugi vir mu je bilo pripovedovanje anekdot starejših ljudi izpod konca svobodne Poljske. Največ pa je zajemal iz svojih spominov na mladostna leta v Litvi.

Dejanje Pana Tadeusza se začne v petek zvečer. Na grad Soplicovo blizu Novogrodka pride Tadej (Tadeusz) in se sestane s Sonjo (Zosia, idealizirana Marila), ki se pravkar pripravlja za sprejem gostov. Na skupni večerji pa se zagleda Tadej v Litvanko Telemino, ki mu povzroči mnogo skrbi in nesporedumljenje. — V soboto: lov na zajce, malica, nabiranje gob, kosilo, med obedom načrt lova na medveda, priprava nanj. Obenem se pripravlja šosednji grof Horeški pod vplivom razdiralne osebe Gervazija, da bo delal težkoče v sporu za neko graščino. — V nedeljo zgodaj hite gostje na medveda, duhovnik Robak pa

agitira v krčmi in poziva na ustajo. Ko so ustrelili medveda, se pogoste na lovski pojedini, nato pa vrnejo domov. Med gosti se prikaže tudi Sonja in Tadej spozna svojo zablodo, začne ga mučiti vest. Obed se konča s prepirom, ki ga zaostri spor za graščino. — V ponedeljek skuša Gervazi paralizirati patriotske namere Robaka, skliče posvet v selišče Dobrzyńskiego (dobžinjskega) in sili šlah-to na napad na Soplicovo. Tadej sklene, da opere svojo zablodo do Litvanke s krvjo za domovino. — Nastopno noč se bliža Soplicovu grof in rano v torek se vname bitka, ki spriče pobotanja obeh sprtih strank in sklenitve složne akcije zoper Moskale (Ruse) reši težko vpra-

golske tolpe, semkaj so pritiskali Litvini in nemški križarji, tod preko je prodirala na vzhod zapadnoevropska civilizacija, tod je gnal Napoleon desno krilo svoje vojske. To zemljo, svojo rodno grudo, je Mickiewicz silno ljubil in najbolj poznal. Dasi je postavil dejanje v ta resničen in konkreten teren, ki se da pokazati na karti, so vendar kraji, v epu imenovani, po večini le fikcijski; še glavno torišče akcije Soplicovo zaman iščeš po vsej okolici Novogrodka. Krajev ni hotel pesnik konkretizirati. Imel je pred seboj vso domovino; zato so kraji sintetičnega značaja. Slike narave, poedinosti terena, tvori pesnik po osebnih, njemu lastni umetniški logiki izbora in zgrad-

MICKIEWICZEV SPOMENIK V VARŠAVI (1898)

šanje spora za grad in patriotsko agitacijo Robaka. Mladina hiti k orožju. Ustaja se sicer ponesreči, zaroka Tadeja s Sonjo pa znači zmago sloge in ljubezni za domovino, zedinjenje razprtih strank. Epopeja se zaključí s krasnim akordom: »Kochajmy się!« (Ljubimo se).

Dejanje se vrši v letih 1811. in 1812., v času Varšavske kneževine, ko so tvorile domovino prav za prav samo legije, kajti tam se je zbiral poljski duh, le tam je živela nada na skorajšnjo svobodo, samo tam je tlela ljubezen do domovine.

Za kraj dejanja je določil pesnik zemljo vojvodstva novogrodškega med desnim bregom Pripeti in levim poredjem Njemna. Na tej zemlji se stikajo in prelivajo plemena: rusko, litevsko in mazursko (poljsko). Tod so drvele mon-

be dela. Ne gre mu za fotografsko verne slike, ampak za podanje tipičnosti predmeta: stremi za idealiziranjem realnosti. Slikanje večnih, reprezentativnih črt iz podrobnosti nahajamo kot stalno potezo pesnitve.

Oblikovno je pesnitev razdeljena na 12 knjig, katerih vsaka tvori do neke meje zaokroženo celoto, odrede bodisi po enotnosti časa ali pa dogodka (v I. knjigi je večer, v II. jutro, v IX. bitka...). Poedine knjige obsegajo od 500 do 1000 verzov.

Pesnitev ima troje dejanj, ki teko eno ob drugim, se prepletajo in razpletajo, končno pa združijo. Prvo tvori ljubzensko razmerje do Telemine in Sonje, drugo spor za graščino med Soplicem in grofom Koreškim, tretje pa patriotska prizadevanja duhovnika Robaka, ideja, ki

zagrne vse sloje šlahte, dosedaj zaposljene z zadevami vsakdanjega življenja. Dejanje, ki traja štiri dni, od petka zve, čer do torka zjutraj, teče zelo svobodno in je nešteto krat pretrgano s scenami (epizodami), ki so med seboj dramatsko dokaj slabo povezane; je to prav za prav film dogodkov iz plemiškega življenja.

Pan Tadeusz ima vsebinske sorodnosti — po besedah pesnika samega — z Goethejevim Hermanom in Dorotejo in z W. Scottom. Raziskovalci so našli sorodne poteze še s Homerjem, Vergilom, Tassom, Cervantesom, Byronom i. dr. Vse te vire literarne lepote

mo vrt za cvetlice in zelenjavo, ogrado za perutnino, plemiški dvorec, krčmo, gosposko graščino, kmetsko domačijo in obrambni grad.

Nenavadno plastično je podan obraz nadnjemenske narave: mnogo dvorcev, plemiške vasi, visoki hribčki, pokriti z zelenimi tepihi, ozki in čisti curki v strmih bregeh, obširne loke in njive z žitom — nad tem pa spreminjajoče se nebo in bežeči oblaki.

Razpoloženje človeka je podano z razpoloženjem narave, ki je ni še izmaličila človeška roka. Narava živi sama zase in sama v sebi in slika prirode ne po-

MICKIEWICZEV SPOMENIK V KRAKOVU (1905)

je treba seveda vzeti zelo široko, saj je bil Mickiewicz velik avtokritik.

V vrsti slik, povezanih z glavnim dejanjem v umetniško celoto, slika pesnik s posebno ljubeznijo

prirodo.

Prijatelju Odyńcu je pisal: »Najboljše, kar je v njem, so slike naših krajev in domačih običajev.« S tem primerjaj njegovo sodbo o žabjem koncertu v VIII. spevu, 581 verz: »Nobene žabe ne regljajo tako lepo kot poljske.«

Mickiewicz slika vse spremembe noči in dneva: vidimo sončni vzhod in zahod, sončno in megleno jutro, pozno noč, jutranjo zoro in večerno zarjo, opoldansko soparico in burjo; gledamo zorana polja, modra jezera in potočke, dobrane, gaje, brege in pragozdove; zre-

tvarja slike človeka. Tako razumevanje odnosa poezije od poza-človekovega življenja je bilo znak novega duha kulture. Človek je spoznal smisel življenja prirode brez ozira na to, kakšen pomen ima zanj. Tu se je pokazal Mickiewicz reformatorja: našel je lepoto v naravi in po njej začutil v vsemirju harmonijo, skupnost in celoto, a v tej celoti mesto za

človeka.

Mickiewicz se je pri pisanju epa trudil, da bi podal — kolikor je mogoče — vsestransko sliko življenja poljskega ljudstva, ki ga je zastopala šlahta, iz prvih decenijev 19. stol.; torej iz one dobe, ki jo pretresajo notranje spremembe: prehod od svobodne Poljske v zaslužnjeno rusko provinco, razpadanje

veleposestev, krvavi davki, politična preganjanja, duševni preobrat ob prehodu staropoljskega življenja v novodobno, boj mladega naprednega sveta s starim tradicionalnim pokolenjem dedov, boj očetov in sinov.

Opisujoč običaje, govori o sejmu, lovski gostiji, plesu, maši, lovu na zajca in medveda, obedu, malici, večerji, o gospodarstvu, nabiranju gob, zaroki, o ljubezenskih izpovedih, vasovanju, o prepirih in dvobojih in celo o krvavi bitki.

gal poljske duše — kot prava
narodna epopeja,

ki jo prepletajo lirski čustva z epskimi opisi in jo razgibavajo dramatična dejanja, vse pa obseva globok in veder humor.

Glede jezika in sloga se da presojati pesnitev z Mickiewiczovo izjavo iz 1840:

Rim jaz ne iščem in verzov ne razlagam, vse sem napisal tako, kot sam govorim.

POLJSKI NARODNI PLES MAZURKA

Slikal je vso pisanost življenja mazurske in litevske šlahte, in sicer prav vseh plasti. Poleg Soplicova, središča višje šlahte, se zbira v selišču Dobrzyńskega pisana množica nižjega plemstva, ki obdeluje polje v potu obraza, podobno kot njihovi sosedje, kmetje. Toda od kmetov se tudi znatno razlikujejo: »živine ne pasejo v obutvi iz ličja, ampak v čevljih, ter žanjejo žito in celo predejo v rokavicah.«

Na ta način je zajel pesnik v okvir jasne slike javno in družinsko življenje z vso raznoličnostjo, z vsemi posebnostmi, odlikami, napakami in slabostmi, pregrehami in vrlinami in tako je stvoril spomenik, ki bo vedno krepil in svežil, zanimal in zabaval, vzpodbujal in dvi-

To velja v polni meri za Pana Tadeusza, katerega verz in jezik odlikuje preprostost, naravnost in jasnost. Izražanje je nenavadno lepo, zvočno in slikovito. Srečujemo na tisoče krajših in daljših primerjav, izmed katerih posebno pazljivo vzbujajo one, ki jih uporablja pet za karakteristiko oseb, zlasti v ironičnem in patetičnem razpoloženju.

Grof, ki se drevi za lisico, se ustavi in pogleda v nebo »kot maček, ko zagleda vrabce na visoki smreki«, često blodi po gaju brez orožja »kot ubegli rekruti« ali pa sedi nad vodo »kot čaplja, ki hoče vse ribe požreti z očesom«. Tam znova pogleda preko ograje v vrt »kot kljunasti žerjav z iztegnjenim vratom« in skače preko gred »kot žaba«. Domi-

slice Tadeja begajo okoli nezasedenega stola »kot žabice po dežju na samotni loki« itd.

Na drugi strani pa, hoteč naslikati nedolžnost in čistost blage Sonje, uporablja svetle, jasne in lahke primere:

Las krasi ji divno glavo, ki od sonca bleska sveti se kot krona na obrazu svetih itd.

Sicer pa kot v drugih delih, tako tudi tu govori vsaka oseba svoj jezik, v slikah narode pa je odbitje njegovih last-

koncertu Jankvela ali v muziki večera, kjer mojstrsko uporablja onomatopoeične glasove in vzbuja z besedo enakšne občutke, kot jih daje godba. Tako imajo besede, verzi, ritem in rime v pesniškem peresu silo čopiča in instrumenta.

Pan Tadeusz nosi pečat patriotične pesnitve, njega osnovna ideja pa je vprašanje prerojenja človeka, problem greha in svetosti, razmotrivanje o kalvariji človeka od upadka do poveljanja.

POLJSKE NARODNE NOŠE

nih občutkov tako vidnih kot slišnih. Nadmoč vidnih občutkov vidimo n. pr. v temle odstavku:

Prenesi mojo hrepenečo dušo
na gozdnate gorice, v dobave zelene,
ob modrem Njemnu naširoko položene,
in v polja z raznim žitom okrašene;
s pšenico pozlačeno, z ržjo posre-
reno;
kjer rumeni zlatica, kot sneg beli se
ajda,
kjer detelja kot deklica zardeva v žaru,
kjer vse prepasano kot s trakom je z ze-
leno mejo...

Mickiewicz ni v Panu Tadeuszu samo slikar, ampak tudi muzik. Obilnost slušnih občutkov občudujemo n. pr. v

Osebe, ki jim je dal pesnik govoriti in delati, je Mickiewicz sam dobro poznal in jih s svojimi očmi opazoval, jih ljubil in spoštoval in odtod ima Pan Tadeusz ono čustveno osnovo, ki kljub pesnikovi stvarnosti vleče čitatelja k sebi z nepojmljivo silo.

Pan Tadeusz, ki ima toliko neprekosljivih odlik, je največje vzorno delo v poljskem pesništvu, je vrhunec, ki ga je doslej doseglo poljsko slovstvo. Toda ne samo v poljski, ampak tudi v evropski literaturi nimamo razen Homerjeve pesnitve nobene epopeje, ki bi se dala meriti s to »plemiško zgodbo«. K. Wojciechowski (Dzieje literatury polskiej, Warszawa 1930, 173) dostavlja: »Tedad, ko si naš jezik pridobi v Evropi takšno me-

sto, kakršno ima danes angleški ali francoski jezik, se svet začudi, ko bo izprevidel, da skozi toliko let ni poznal najdragocenejšega bisera, ki ga je dala literatura 19. veka. Toda, da moremo spoznati in ceniti vse lepote Pana Tadeusza, ga je treba nujno čitati v izvirniku.»

Z napisanjem dela ni bil pesnik nortranje povsem zadovoljen, saj je znano, da je za vsakega pesnika vedno najlepše delo tedaj, — ko ni še napisano, ko lepa vizija ni še utelešena in oslajljena po neizogibnem kompromisu s formo. Pesnik je še vedno kaj popravljaj, dodajal, črtal in spreminjal; čutil je spričo strašne sodobnosti nemoč pesniške besede in vedel, da bo šele v osvobojeni domovini mogoče spesniti pravo delo tragičnosti porevolucijske dobe in pokolenja.

Mickiewicz je nameraval delo nadaljevati, pisati povest o sinu našega Tadeusza (ki je dobil ime po narodnem junaku Tadeuszu Kościuszkzu, ker se je rodil v letu kościuszkovske katastrofe 1794). Dejanje tega drugega dela bi se vršilo v dobi novembrske ustaje 1830-31. Nabral je mnogo gradiva. Glasove o pisanju dela imamo do 1852. leta. Iskal je že založnika in govoril o hitrem tisku, a dela ni dokončal in nikdar izdal; napisana poglavja je ob odhodu na vzhod uničil.

Najbolj znana izdaja epopeje je prof. St. Pigonia (Biblioteka narodowa, ur 83), ki ima zelo obširen uvod, literaturo, tekst po prvi izdaji, komentar, opombe in slovar. To delo je bilo tudi glavni vir za naš članek.

SLOVENE C. M. ČOP O A. MICKIEWICZU

Pod tem naslovom je mladi poljski slavist, dr. Stanisław Rospond, izdal letos za veliko noč 22 strani obširno razpravo, za katero je nabral gradiva iz rokopisov v ljubljanski univerzitetni knjižnici, ko je bil pred letom dni pri nas in marljivo raziskoval kulturne odnose in vezi med Slovenci in Poljaki. Sad tega studija je naša razprava, — poslal mi jo je avtor v odtisku, — ki odkriva njegovim rojakom in tudi nam jako zanimive izsledke, ki jih hočem tu na kratko podati.

V letih, ko se je tabor varšavskih klasicistov krčevito držal pravil psevdoklasične poetike, ko so plodove vztrajnih pesnikovačev više cenili od balad in romanc A. Mickiewicza, ko je začela romantična »bolezen« razvsnemati mlade glave, — tedaj je imel besedo M. Čop.

Ta naš filolog-poliglot (obvladal je 18 jezikov), naš najboljši kritik in estetik, prvovrstni poznavalec klasičnih in modernih evropskih literatur, ta »velikan učenosti« je vneto zasledoval boj poljskih klasicistov z romantiki in umel pravilno ceniti delo Mickiewicza, katerega nastop je smatral za epohalen v poljski literaturi.

Tega slovenskega učenjaka — imel je tedaj 25 let — je privedla življenjska pot z Reke v Lvov, kjer je bil od 1822 do 1827 profesor na gimnaziji (današnji III. drž. gimn. imena Šajnohe) in obenem predaval klasično jezikoslovje na univerzi. Mnogo je popotoval — posebno se mu je prikupil Krakov —, se učil poljščine, čital v izvirniku starejše in novejše poljske pisate-

lje, se vneto udeleževal živahnega literarnega gibanja v Lvovu, opazoval življenje in mnogo občeval s Poljaki, ki so mu postali »najbolj priljubljeni narod na svet«. Silno se je priljubil tovarišem in mladini in s solzami v očeh so se poslovili, ko je odhajal Čop v domovino.

Čop pa je tudi v Ljubljani do svoje nesrečne smrti v Savi 1835 ohranil vezi s Poljsko: dobival je stalno informacije o literarnem življenju v Lvovu, naročal knjige, jih studiral in si delal o njih nenavadno zanimive kritično-estetske opombe.

Čop, ki se je v znanosti nabral »Krezove zaklade«, je bil na žalost malo produktiven, zato je treba tudi dragocene opombe o Mickiewiczu izkopati iz pisem in iz rokopisnih beležek.

Čop je črpal vesti o našem jubilaru zlasti: 1. iz Mickiewiczovih del, ki jih je imel, in 2. iz pisem, ki jih je prejemal od svojih prijateljev iz Lvova.

Iz silno bogate, nad 4000 knjig obsežne knjižnice so se nam od Mickiewiczovih del ohranili samo Soneti in Poezije, druga dela so se porazgubila.

Pisma je dobival od odhoda iz Lvova 1827 pa do svoje smrti 1835.

Čop se je silno zanimal za Mickiewicza in si delal o njegovih delih interesantne beležke. Tedaj, ko so varšavski klasicisti smešili Dede z besedami: »neumno je bilo, neumno bo«, in zabavljali na sonete, da je v njih »vse brez cene, podlo, umazano, temno, vse morebiti le krimsko, turško, tatarsko a nikoli ne poljsko«, — tedaj pi-

še Čop: Mickiewicz tvori v poljski poeziji novo dobo.

O posameznih delih pravilno sodi:

Dedi so dramska pesnitev, ki je zasnovana na litevskem ljudskem običaju in spominja na Goethejevega Fausta, a se za oder ne prilega.

Soneti mu niso novost v poljski literaturi, saj jih je zlagal že Kochanowski v dobi humanizma.

Wallenrod ga spominja na Byrona (Perizino), Mickiewiczev heksameter pa ga

Čop je visoko cenil Mickiewiczovo umerjenost, harmonijo, realizem, tu in tam okrašen z antičnimi refleksi in romantičnimi elementi; ni pa mu ugajala »prazna fantastika« J. Slowackega. Čop je prvi, ki je izrekel sodbo, ki so jo poljski kritiki šele mnogo, mnogo kasneje doumeli in osvojili, namreč, da Mickiewicz »Homer ni, ali Homerju se približuje«, in da »noben evropski narod nima take epopeje, kot je Pan Tadeusz«, ki prekaša celo Goetheja in Byrona.

Tipi GORALOV, prebivalcev poljske Tatre, ki so najkrepkejše in najčistejše poljsko pleme

ne zadovoljuje in sodi, da se ta klasična mera upira duhu poljskega jezika, ki je zaradi svojevrstnega načina naglaševanja samo predzadnjih zlogov izmed vseh evropskih jezikov eden najbolj antiheksametičen. To mnenje se še danes vzdržuje tudi med poljskimi teoretiki.

V sodbi o Panu Tadeuszu je Čop najbolj pokazal svoj fini umetniški čut. Medtem ko se začne na Poljskem doba podrobnih in kritičnih studij o Panu Tadeuszu šele 1884, ob njegovi 50 letnici, je naš Čop že takoj ob izidu pesnitve, ko jo je prvič čital, napisal neizmerno zanimive beležke. Takoj je zapazil sorodnost z Byronom in Goethejem (Hermann und Dorothea). Odlike: opis prirode, humor, lirizem in prozodija, tvorijo, da je »ta povest prava epopeja naših dni«. Drugo podobno izjavo nam je podal pesnik Krasinski šele 1840, torej šest let za Čopom.

Čudno se nam zdi, kako je mogel tedaj v vsem slovanskem svetu in tudi v Evropi edino naš Čop izrehati tako trajne sodbe o delih, ki so pravkar prihajala iz tiskarne. Pojasnilo nam daje Čop sam. Čop je mogel objektivno presojati, ker ni pokladal na umetniška dela socialno-političnih in estetsko-kritičnih meril, ki so odločala drugod, zlasti med Poljaki. Trajnost njegovih sodb pa izvira odtod, ker je bil prost psevdoklasičnega dogmatizma na eni strani in vročične romantične atmosfere na drugi. Imel je temeljito klasično izobrazbo, poznal moderno evropsko literaturo iz originalov in se krasno orientiral v prozodiji.

es

MICKIEWICZ IN JUGOSLOVANI

PRILOŽNOSTNI LITERARNO - ZGODOVINSKI OČRT

V tretjem desetletju 19. stoletja imamo na Slovenskem dve središči zanimanja za poljsko književnost, posebej za Mickiewicza: prvo v Ljubljani okrog Čopa, Prešerna in Korytko, drugo v Gradcu med univerzitetno mladino, zlasti okrog Vraza in Miklošiča.

M. Čop je bil pred sto leti oni človek, ki je imel neposredne in stalne vezi s Poljaki in seznanil Slovence z Mickiewiczem. Od svoje vrnitve iz Lvova v Ljubljano 1827 pa do smrti 1835 se je s posebno vnemstvom zanimal za Mickiewicza, kupoval njegova dela že takoj ob izidu, jih čital in dajal drugim čitati, delal zapiske svojih sodb in o delih razpravljal s svojimi prijatelji, pred vsem s Prešernom.

Pod Čopovim vplivom je Mickiewicza spoznal in čital tudi Fr. Prešeren. Ko se je v družini svojega šefa advokata Chrobata, katerega žena je bila Poljakinja, seznanil z dvema, v Ljubljani konfiniranimi Poljakoma, z B. Horodyskim, zlasti pa z mladim pesnikom in etnografom E. Korytkom, se je v njiju družbi — Korytko je prišel v Ljubljano 27. jan. 1837 in umrl 31. jan. 1839 — toliko naučil poljščine, da je začel prevajati Mickiewicza. Sad tega dela je nemški prevod soneta »Rezygnacya«. Dan po njegovi objavi v *Illyrisches Blatt*, dne 4. III. 1837 je pisal Vrazu, — da je ta prevod sad znanja z dvema Poljakoma, ki sta ga naučila poljsko. Vraz ga je v odgovoru pokaral: »Tvoj prevod bi bil lahko slovenski. Cemu nositi vodo v morje?«

Prešeren je prevedel v nemščino tudi odlomek iz Konrada Wellenroda, ki ga je hotel postaviti Korytko obenem z originalom namestu uvoda v svojo izdajo slovenskih narodnih pesmi 1838.

Prešeren se spominja Mickiewicza v odi: *Dem Andenken des Matthias Čop*.

Iz tega vidimo, da je bil Prešeren v stalni posredni in neposredni zvezi s poljsko književnostjo več kot eno desetletje: najprej je vplival nanj Čop-Poljak, po njegovi smrti 6. julija 1835 pa rojeni Poljak Korytko.

Drugo središče, sodobno z ljubljanskim, imamo v Gradcu med vseučiliško mladino. St. Vraz je po prihodu na univerzo v Gradec jeseni 1830 mnogo občeval z Miklošičem s tamkajšnjimi interniranimi Poljaki, se učil poljščine, spoznaval najboljše plodove poljske književnosti, posebej se zanimal za Mickiewicza, ga prevajal in sam pod njegovim vplivom zlagal sonete (med 1832 — 1836). — Močnejši vpliv se kaže kasneje, v njegovih hrvaških pesnitvah. Ljubezen do Hildegarde opeva po vzoru Mickiewicza v ciklu petdesetih sonetov, ki so izhajali 1845 in 1846. Najbolj

jasne sledove poljskega pesnika nahajamo pač v sonetu »Pohode«, katerega začetek je prevod, dalje pa parafraza Mickiewiczovega soneta »Do D. D. Wizyta«. (Prim. Drechslerjevo monografijo o St. Vrazu.)

Vraz je dajal čitati Mickiewicza tudi svojim prijateljem n. pr. Cafu (prim. Letopis Matice Slov. 1900, 207) in vzbudi! zanimanje zanj med mlajšo generacijo inteligence na Stajerskem. Tako je Muršec iz Gradca 1850 oskrboval z Mickiewiczovi deli Razlaga, ki jih je v Brežicah vneto čital in si neke stvari celo izpisoval (prim. Letopis M. Sl. 1905, 108).

V naslednjih desetletjih poneha zanimanje za Mickiewicza. Vemo, da ga je poznal M. Valjavec, ki je prevedel »Farysa«, pesem o čudovito drznem arabskem jezdecu, in da ga je Levstik (v Odgovoru odprtemu pismu, Naprej 1863) postavil med najbolj čitane pesnike v izobraženem svetu; Mickiewiczove pesmi se bero tako zelo kot srbske narodne pesmi) kraljevdvorski rokopisi in Puškin.

Murn-Aleksandrov, ki je našel od vseh naših modernistov še največ sorodnosti s staro romantiko, se ni mogel načuditi Mickiewiczu. Zupančiču je pisal o njem dne 28. februarja 1900: »Tukaj sem prišel do velikega spoznanja, kaj je samo pesniško in kaj je — ustvarjajoče. Kar je pri drugih umetnost in najpopolnejša umetnost, je tukaj čuvstvo in najprvotnejša istinitost«. Poljskega jezika se je začel že zgodaj učiti iz veselja do Mickiewicza in že na gimnaziji si je pridobil toliko znanja poljščine, da je mogel čitati dela v originalu. Pesniki Zorani je mnogo govoril o Mickiewiczu. Imel je Sonete, ki jih je dal čitati Ketteju in nekaj pesmi prevedel. Čital je Pana Tadeusza v izvirniku (imel je tudi nemški prevod). V oporoki 7. jun. 1901 je namenil Pana Tadeusza O. Zupančiču. Iv. Prijatelj pa določil »Dziady« (z nemškim prevodom Todtenfeuer) in še dva druga zvezka Mickiewiczovih del v izvirniku. (Glej Trdinovo izdajo Murnovih del, Ljubljana 1933.)

I. Cankar se spominja Mickiewicza v pesmi »Svečanost v Varšavi«, ki jo prinašamo v ponatisku.

O J. E. Kreku mi poroča dr. M. Gorjanec, da je Krek kot vikar pri Senklavžu in že znan delavec za kulturno zблиžanje med Slovani prirejal pred kakimi tridesetimi leti privatne kurze poljskega jezika za dijake. Z učenci je čital Pana Tadeusza, ga jezikovno in vsebinsko tolmačil in z njimi neke odlomke deklamiral.

Pri nadaljnjem podrobnem iskanju bi mogli sliko Mickiewiczovega vpliva na Jugoslovane, zlasti Slovence še vse bolj izpopolniti a že iz podanega moremo zaključiti: Mickiewicza so z veseljem sprejeli, ga

čitali, prevajali in posnemali naši romantiki med 1830 in 1850; realizem in naturalizem, ki sta izpolnila drugo polovico 19. stoletja se za Mickiewicza nista posebno zanimala; nanovo pa je vzbudil pozornost pri novoromantikih — v naši moderni. Obenem moremo ugotoviti, da so bili najtesnejši poljsko-slovenski kulturni stiki vprav pred sto leti; močnejši niso bili ne prej ne slej.

P R E V O D I V SLOVENŠČINI

V slovenščini imamo razmeroma malo prevodov iz Mickiewicza, kar nas spričo njegovega vpliva na našo književnost ter ob dejstvu, da je n. pr. Pan Tadeusz preveden že v 20 jezikov in v nekatere celo po večkrat, sprva nekoliko preseneti, a imeti moramo na umu naše kulturne razmere v drugi polovici minulega stoletja in tudi kasneje, ko je bilo naše zanimanje usmerjeno pred vsem na mogočno Rusijo in bratsko Češko, puščalo pa bolj ob strani Poljsko in to zlasti zaradi političnih razlogov: Poljaki so živeli brez lastne države, na Dunaju pa hodili po navadi svoja pota. Dalje realistična in naturalistična generacija ni imela posebnega veselja do romantičnega pesnika. Končno je še pripomniti, da Mickiewicza prevajati ni lahko delo, in sicer zaradi njegovega jedrnatega pesniškega izražanja in pa zaradi ustroja poljskega jezika, ki povzroča zlasti pri prevajanju verzov nemalo težav.

Med prve prevajalce Mickiewicza na naš jezik štejemo Stanka Vraza. Prevedel je pesem »Oče domov pride« (Powrót taty), a med njegovimi izgubljenimi slovenskimi pesmimi iz dobe 1832 — 1836 je bilo — kot sam pravi — tudi »nekoliko sonetov à la maniere de Mickiewicz«.

Fr. Prešeren je v Illyrisches Blatt dne 3. marca 1837 objavil nemški prevod soneta »Rezygnacya« (glej Prešernovo Zbrano delo, 228 »Resignation«.) Prešernov bo tudi nemški prevod Motta, ki ga je hotel dati natisniti E. Korytko v originalu in prevodu namestu uvoda v knjigo: Slovenske pesmi krajskega naroda, 1838. To uvodno geslo, odlomek iz »Konrada Wallenroda«, je tedanja dunajska cenzura gladko črtala. (Prim. Zigon: Prešernova čitanka, kronol. pregled, 45.)

M. Kračmanov-Valjavec je prispeval za Novice, 1856, 40, 44 precej neroden prevod »Farysae«.

Za temi prvimi znanimi prevodi beležimo nove šele po preteku petdeset let na početku našega veka. L. 1909. je izšla v Gorici v posebnem zvezku, skupno s prevodom Puškinovih »Ciganov«, historična

MICKIEWICZEVE SPOMENIK
v Parizu na trgu Alma: Spodaj:
motiv na spomenikovem podstavku

pesem »Gražina«. Prevajalec M. A. Ternovec ni dobro umel izvirnika, zato je njegov prevod diletantski in netočen, nejasen, afektiran in je radi čudne mešanice »koseščine in občeslovanščine« naravnost neužit. (Prim. oceno J. A. Glonarja v Ljubljanskem zvonu 1909, 633 — 36 in beležko v Slovianu 1909, 351.)

Ostali prevodi so mnogo boljši, ker so prevajalci dobro obvladovali poljščino.

Murn-Aleksandrov je prevedel »Rengata« in pa »Odo na mladost«.

Primorec 1905, št. 9, 11 je prinesel Glonarjev prevod pesmi »Kdo je boljš?«

S Krimskimi soneti nas je seznanil Vojislav Molč: »Morska tišina« (Omla-

dina 1906/07, 163) in »Gora Kikineise« (Ljubljanski zvon 1911, 226). Slednji sonet, ki sodi med naše najboljše prevode, prinašamo v ponatisku.

Tu naj še omenim, da imajo naši petošolci priliko brati v izvirniku balado »Trzech Budrysów« (Treh Budrisov), ki jo ima Grafenauerjeva Slovenska čitanka I. del, str. 268 — 270 in je edini originalni vzorec iz poljske književnosti med našo srednješolsko mladino.

NEKAJ SRBSKO-HRVATSKIH PREVODOV

V srbskohrvatskem jeziku imamo veliko več prevodov kot v slovenščini. Med prve prevajalce spada Stanko Vraz. Prevedel je II. del Dedov in vrsto sonetov: Najbjeđniji (Rezygnacya), Razgovor, Sana, Slušať i cjelovat, Česma Bahčisajajska i. dr. Ti soneti so izšli v Danici 1845 in v Iskri 1846. Vrazovi prevodi — vsaj nekateri — so še danes sveži in lepi, ponekod nam je ohranil Vraz več svežosti, Mickiewiczve prisiřnosti in ritmiko originala bolje kot pa Iša Velikanović, katerega zbirko prevodov je izdala Hrvatska Matica 1908. So tam: Soneti, Romance in balade, Gražina in Konrad Wellenrod.

Poleg drugih drobnih stvari omenim še samo prevod T. Maretića: Gospodin Tadija, ili poslednji porob u Litvi. Izšel v Zagrebu 1893.

LITERATURA O MICKIEWICZU

Kakor prevodi tako tudi literatura o Mickiewiczu ni številna, dasi se njegovo ime čisto omenja.

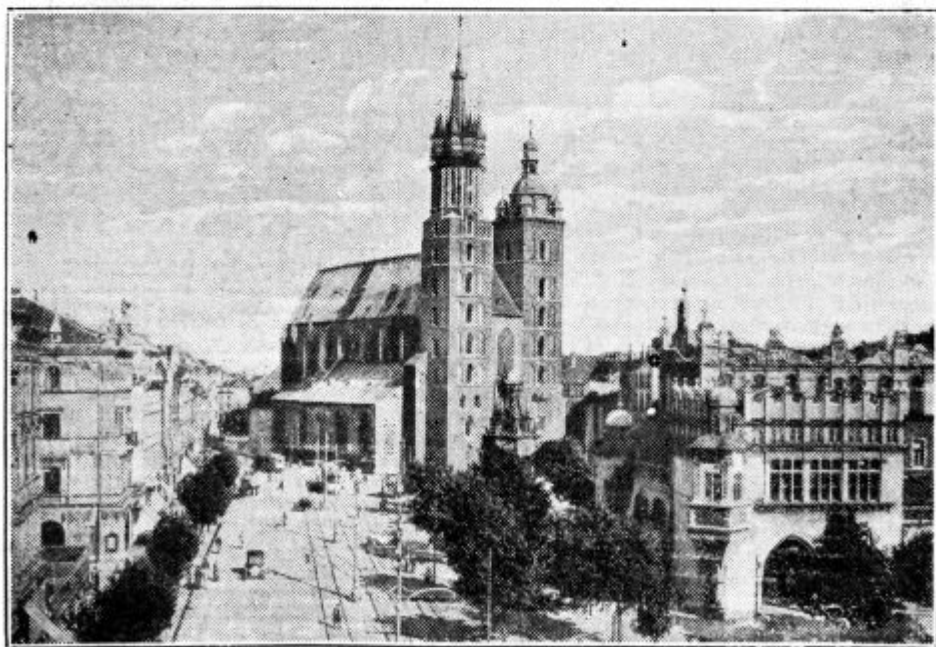
»Novičar iz raznih krajev« je v Novicah 12. decembra 1855 sporočil svojim bralcem: »Slavni poljski pesnik A. Mickievič, poslan od francoske vlade v znastvenih zadevah v jutrove dežele, je unidan v Carigradu za kolero umrl.«

Nekaj več donosov imamo ob proslavi stoletnice rojstva: v Domu in svetu 1898, 636-37 se omenja jubilejna izdaja Poezyj, v redakciji P. Chmielowskega, in monografija F. Konecznega: Życie i zasługi A. Mickiewicza. — Slovanski svet 1899, 24 poroča o proslavi v Petrogradu, za Ljubljanski zvon 1898, 687-92 pa je napisal Fr. Vidic po Pypinu prvo dovolj obširno in popolno monografijo o našem jublantu.

Slika — obenem z majhno beležko za petdesetletnico smrti — je menda prvi prinesel Dom in svet, 1905, 768.

V razpravi: »Pan Tadeusz — Evgenij Onegin — Slavy dcera — Krst pri Savici« (Slovan 1904/05; o Mickiewiczu in Panu Tadeuszu posebej na str. 162 — 167) je Ivan Lah ob stoletnici štirih slovanskih pesnikov: A. Mickiewicza, A. S. Puškina, J. Kollárja in Fr. Prešerna, analiziral omenjena dela, začrtal med njimi paralelo in postavil Prešerna na pravo mesto — med slavno slovansko četvorico.

Posebno poglavje je odkazano Mickiewiczu v obeh kratkih pregledih poljske

KRAKOV, glavni trg z Marijino cerkvijo

književnosti: **Vojeslava Moleta** (Omladina 1906/07, 163—64) in **Jana Magiere** (Čas, 1907, 306—09).

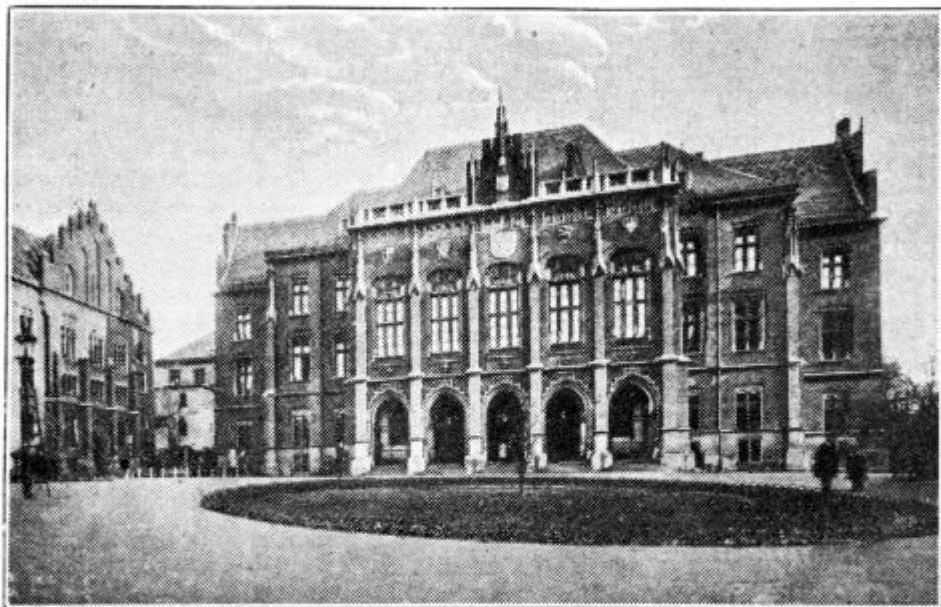
Končno omenimo še nekaj časopisnih beležk: »Jutro«, 1. marca 1934 za stoletnico dovršitve **Pana Tadeusza** v rokopisu; 12. junija t. l.: **Louis Barthou** o P. T.; 23. junija o proslavi stoletnice v pariški akademiji in odkritju spominske plošče. — »Slovenec« 28. junija prinaša notico o pomenu **Pana Tadeusza**.

To bi bili prevodi in članki o **Mickiewiczu**, kolikor sem jih utegnil v naglici nabrati.

Mickiewiczu. **Krakov 1934** (v posebnem odtisku).

Iz silno mnogoštevilne literature o **Mickiewiczu** nahajamo vse važnejše pozicije pri **Mazanowskih**, o **Panu Tadeuszu** posebej pa pri prof. **Pigoniu**.

e

JAGELONSKA UNIVERZA V KRAKOVU

NAŠI POLJSKI VIRI

Naša zgornja izvajanja o življenju in delu **A. Mickiewicza** se opirajo na poljske vire:

K. Wojciechowski: Dzieje literatury polskiej. Varšava 1930. 3. izdaja.

A. in M. Mazanowscy: Podręcznik do nauki dziejów literatury polskiej. Varšava 1928. 7. izdaja.

P. Chmielowski: Poezye **A. Mickiewicza**. Varšava 1901. 4 knjige prinašajo kompletno pesnikovo delo in obširen njegov življenjepis.

W. Borowy: Od Kochanowskiego do Staffa. Antologia liryki polskiej. Lvov 1930.

M. Konopnicka: Mickiewicz, jego życie i duch. Varšava 1899.

St. Pigoń: Pan Tadeusz. **Krakov 1929**. (Biblioteka Narodowa, ser. I., nr. 83.)

St. Rospond: Słowniec **M. Čop** o **A.**

GORA KIKINEIS

ADAM MICKIEWICZ
(Iz »Krimskih sonetov«.)

Poglej v prepad: Nebesa, glej, tam vznak
ležeča
so morje. Sred valov je gora — ptič krilat,
zadet od strele, ranjenih peres škrlat,
v obroč razgrnila kot mavrica iskrea,

snegá otok zgradila v vodi je blesteči.
Otok nad brezdnom jadrajoči je — oblak!
Na pol sveta mu z grudi pada nočni mrak.
Na čelu vidiš jasni trak mu plameneči?

To blisk je!... A postoj! Prepad imaš
pred nogo,

le konja divji dir premaga brezdna dalj;
jaz skočim; ti, z gotovim bičem in ostrogo,

ko zginem ti z oči, na rob glej onih skal:
če blisne tam pero, je svetli moj kolpák;
če ne, — pot to je v zadnje hodil moj korak.

Preložil **Vojeslav Molé**
(V Ljubljanskem Zvonu 1911, str. 226.)

SLOVANSKI ŠTUDIJ V ZEDINJENIH DRŽAVAH

DR. ANTON DEBELJAK

Nekatere univerze v USA imajo oddelke za slavonice languages, kjer uče dobro podkovani strokovnjaki. Nič čudnega, saj je slovstvo vseh odtenkov obilo zastopano po Novem svetu. Sicer je res, da se amerikanizacija naglo vrši in da otroci izseljencev le neradi in slabo govorijo svojo

Pacific relations» otvorila tečaj za intenzivno učenje ruskega jezika v poletju 1934 (25. junija do 15. septembra). Dijakov ali dijakinj vzamejo le 30, take, ki že precej obvladajo svojo stroko. Poskrbeli bodo za začetniški oddelek in za višjo stopnjo. Poleg rednih tečajev in praktičnih vaj, ki jih vodijo Rusi, bodo učenci poslušali predavanja o mnogoterih socioloških in gospodarskih straneh Sovjetije, da ne omenjamo gramofonskih avdicij in zvočnih filmov v ruščini. Skupina bo bivala v eni izmed vseučiliških spalnic in imela na uporabo obsežne slovanske zbirke v Widenerovi biblioteki.

Magistrat v VARŠAVI

materinščino. A pogosto se primeri, da se po že popolni amerikanizaciji — drugo ali tretje pokolenje — nenadoma zbudi zanimanje za rodbinsko preteklost, zaljubijo se v jezik prednikov ter oduševljeno obiskujejo na univerzi tečaje češkega, oziroma arbskega jezikoslovja in slovstva.

Pa še nekaj. Odkar so se vzpostavili redni diplomatski odnosi med USA in Sovjetijo, je znanje ruščine postalo važno pri tisti ameriški mladini, ki sanjari o tem, da bi šla kot inženjer ali aspekt (specialist) pomagat v industrijska podjetja neizmernega komunističnega carstva.

Nadalje so v višjih krogih spoznali, da je premalo sociologov ali prirodoslovcev, ki bi mogli v izvirniku zasledovati velikansko dokumentacijo vsega novega življenja.

Za to praktično porabo je Harvardska univerza v Cambridgeu (Massachusetts) pod okriljem ameriškega društva »Institute of

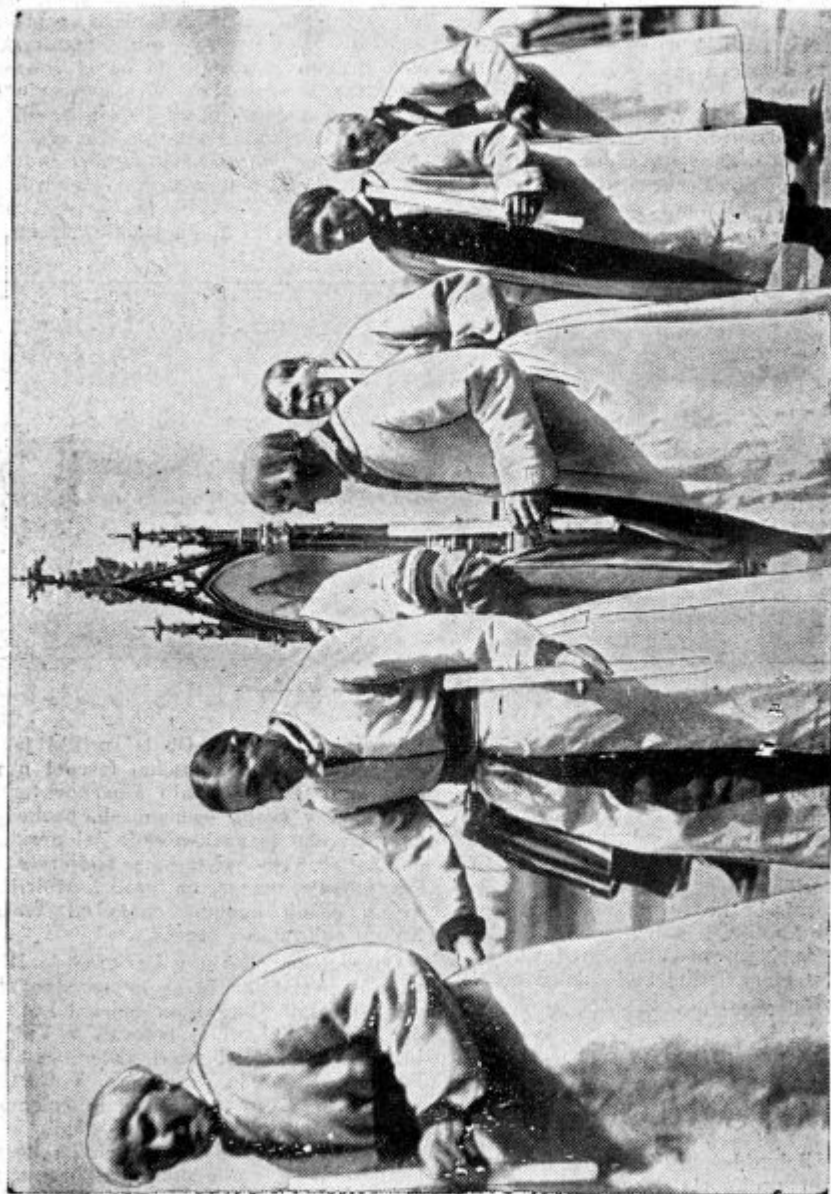
Nesebičnejši je študij slovanskih jezikov, kakor ga goji profesor G. R. Noyes v kalifornijskem vseučilišču (Berkeley, zaliv pri San Franciscu). Po želji svojih slušateljev in slušateljic, večidel slovanskega pokolenja, predava zdaj zgodovinsko slovnico srbohrvaščine, zdaj češčine, potem cerkveno slovansčino. Ruščino predavala njegova tovariša, prof. Kaun in Patrick, vendar se bavi tudi sam z njo. Mar ni pravkar objavil 902 strani debelo knjigo »Master pieces of the Russian Drama«, prevod 12 mojstrov in ruskega gledališča? Od teh je prevadel sam pet umotvorov, n. pr. Smrt Ivana Groznega (Aleksaj Tolstoj) v blankverzu, t. j. peterstopnem jambu brez rime, in Majakovskega »Smešni misterije v rimanih stihih.

¹ N. Preobraženski poroča o njem v Lj. Z. 1930.

Glavni svoj trud je pa Noyes posvetil poljščini, kjer ga je zanimal spiritualistični duh poljske književnosti. Naprtil si je nalogo, da pokaže tega duha svojim slušateljem in občinstvu anglosaksonskemu: večina njego-

vin je prišel na svetlo izbor iz Kochanowskega² »Konrad Wallenrod« in dragi epik Adama Mickiewicza, »Iridion« grofa Sig-munda Krasinskega, »Anhelik« Slowackega, »Tomek Baran« Ladislava Reymonta, dve

POLJSKI KMETJE V PROCESIJI

vih prevodov izhaja hkratu v Angliji in on-kraj Oceana.

Ker ima smisel za team-work (kolektivno delo), vprega v svoje početje še svojo soprogo — pri njem se spozna pravilnost etimologije: so-prog od sovpregati! — priteguje pa tudi svoje dijaštvo. Na ta na-

deli Stanisława Wyspiańskiego, od teh je zla-sti »Meleager«, krasna drama usodnosti, ohranila v prevodu ves svoj belenski dih.

Kako pa Noyes dela? Včasih do beseda prevede pesniški izvirnik v angleško prozo,

² A. Slodnjak v Lj. Z. 1930.

tako je storil z Mickiewiczovimi poemi (1925). Polej prelaja ta ali ona pomočnica njegovo prozo v prikladne angleške verzje. Morda se vam bo čudno zdelo, da prevajalka pogosto bore malo razume poljščino. Toda Franck L. Schoell trdi (*L'Europe Centrale* 28. IV. 34.), da je uspeh vobče prav zadovoljiv. Ni li tudi W. Shakespeare enako ravnal? Ali pa Léo d'Orfer in Achille Millieu glede srbskega pesništva?

Posebno omembo zasluži Elizabeth Munk Clark, ki je poangležila Wyspianskega »Protezilaja in Laodamijo«. Se čisto mlado dekle iz Wisconsin, ki je nova domovina toliko boljim poljskim doseljencem, si je zaželela spoznati jezik Mickiewicza in Slowackega. S 5 dolarji v žepu je priromala v Berkeley

in Italijanov zoper Avstrijo. Toda za krimske vojne je krenil v Carigrad (1855), hoteč poribati ruski odpor, to pa v popolnem skladu z naklepi princa Czartoryskega.

H. Batowski proučuje to dobo delavnosti velikega izgnanca. V pariških arhivih je naletel na obilo listin dokazujočih, da so bili južni Slovani precejšnjega pomena v načrtih Mickiewicza in Czartoryskega. Med drugim potrjuje, da se je znamenita »politična veroizpoved« Mickiewiczovih legionarjev z dne 29. marca 1849 prevedla tudi v srbohrvaščino, in sicer na čakavščino, ki se govori po jadranskem obrežju in otočju. Ta poziv je bil namenjen kapetanom dalmatinskih in istrskih ladij, ki so tedaj prihajale v Livorno in ki jih Mickiewicz imenuje

VARŠAVSKO PREDMESTJE PRAGA

in se vpisala pri Noyesu v poljski tečaj: preživljala pa se je kot dekla v neki družini. Po enem letu je dobila Kościuszkovo ustanovo in mogla odriniti v Krakovo, kjer poseja Jagelonsko univerzo. L. 1935 upa napraviti doktorat iz poljske literature. Vse to je prav ameriško in prav lepo.

Sivolasi profesor Noyes, potomec puritanecv iz Nove Anglije, ima temperament mladega apostola. Njegova vnema za slovanske jezike je čist plamen. Naj bi še dolgo gorel v prid vzvišeni stvari,

MICKIEWICZ PRI JUGOSLOVANIH

»Echo de Belgrade« je 21. marca t. l. prikazal knjigo profesorja Handelsmanna, ki razpravlja o delovanju princa Czartoryskega po Srbiji. Nekaj mesecev nato je prišlo iz tiskarne delo o prijatelju in pomočniku Czartoryskega, Adamu Mickiewiczu, in njegovem razmerju do južnih Slovanov. Avtor Henrik Batowski je objavil svoj spis pri Znanstveni družbi v Lvovu.

L. 1848. je prišel Mickiewicz v Italijo, da bi zbiral privržence za skupni boj Slovanov

slovanske brodovet. Ob tej priliki je poljski pesnik gotovo marsikaj izvedel o položaju in o težnjah južnih Slovanov ter zato predlagal v svojih spomenicah, naslovljenih na francosko in na lombardo-italijansko vladno, naj po teh pokrajinah podpirata vlaško gibanje, naperjeno proti Avstriji. V svojih spisih imenuje obalo od Trsta do Kotora »slovansko obrežje«.

Ob svojem prihodu v Carigrad je Mickiewicz namerjal, da bi se neposredno seznanil z južnimi Slovani ter obiskal kraje, koder bivajo. Sklenil je potovati v Vidin, da bi prišel v stik z Bolgari, potem je hotel v Beograd, Bosno in Črno goro. V Carigradu je stopil v zvezo s srbskimi in bolgarskimi evečeniki ali razumniki, kakršnih je bilo nekaj v tem mestu; od načelnika kozakov, Czajkowskega, pa je dobil posebno priporočilo, naslovljeno na zastopnika Srbije v otomanski prestolnici. K Nikolajeviču. Žal pa je bela žena uničila vse namere plemenitega poljskega pesnika.

e